

Toplum Bilimleri

Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi

Vol: 9 Num: 18
Temmuz - Aralık 2015
ISSN 1306-7877

Ercan ESER (*)

İSLAM HUKUKUNDA EMANET MALLARIN HUKUKİ STATÜSÜ

öz

Emanet malların korunmasının dini ve hukuki bir yükümlülük olarak görüldüğü, klasik kaynaklarında “*emanet*” ile ilgili hükümler özel bir başlık altında incelenmiştir. Karşılıklı güven ve emniyet istikrarlı bir toplum için zorunludur. Karşılıklı güvenin en önemli tezahürü ise emanetleri korumaktır. Emanete ihanet ise bireylerin kişilik ve güvensizliğini doğurur ve bunun doğal bir sonucu olarak toplumsal güveni zedeler. Bu bakımdan kişinin ihtiyaç duyduğu zaman, malını emanet bırakabileceği kişi ve kurumlara önem verilmesi mal güvenliğinin de önemli bir teminatı olmaktadır. Fıkıh kitaplarının ödünç, rehin, lukata ve gasp gibi farklı bölümlerinde ele alınan emanet malların korunmasıyla ilgili hukuki hükümler Makalemize konu teşkil edecektir. Çalışmamızda bu konuyla ilgili hükümleri fıkıh mezheplerinin farklı görüşlerini de dikkate alarak mukayeseli bir tahlile tabi tutmaya çalışacağız.

anahtar kelimeler

Vedâ‘, iare, lukata, gasb, rehin

abstract

The Legal Status of The Trust Deposit in Islamic Law

The Islamic law considers the protecting trusts as a religious obligation and the rules about to the trust have been examined in the chapter of Islamic law sources. In order to have a happy and peaceful society people must trust each other and must protect the property entrusted to them. Protecting trusts and keeping them from damage are among the leading duties of all people. Damaging the trusts weakens the power of society and causes its extinction. As it is legitimate to entrust one's property to someone when it is necessary, it is also appreciated to accept the trust as an example of cooperation and solidarity. In the fiqh books the issue of entrusting is handled within several subjects such as lending, pledge, lost property and usurpation. The paper will explore the provisions regarding entrusted properties.

keywords

lending, pledge, trust deposit, usurpation

I. GİRİŞ

Emanet malların korunması ve sahiplerine iade edilmesi hukuki ve dini bir yükümlülüktür. Huzur ve güven ortamında yaşayan toplumlar, karılıklı güvenin en son aşamasının göstergesi olan “emanete riayet bilinci” yüksek olan toplumlardır.

İslam hukuku bakımdan karşılıklı güveni pekiştiren “emanete riayet” klasik kaynaklarda özel bir başlık altında incelenmiş, maddi bir karşılık beklemezsiniz bu hizmetin ifa edilmesi dini bir yükümlülük (ibadet) kabul edilmiş, bunun doğal bir yansıması olarak da emanetlere hıyanet/ihanet etmek ise münafıklık alameti olarak görülmüş ve günah sayılmıştır. (Nisâ, 4/58; Bakara, 2/283; Maide, 5/2; Ebû Dâvud, İcâre, 45; Tirmizi, Eymân, 14; Beyhakî, II, 261)

Fıkhî bir terim olarak ise bu kavram emanet bırakma (*vedîa*), ödünç alma (*iâre*), buluntu mal (*lukata*), kiracının kiraladığı eşya (*me'cûr*), şirket ortaklarının müşterek malları (*emvâl-ı şerike*), mütevellinin idaresi altındaki vakıf malı, veli veya vasinin sorumluluğundaki ehliyetsiz ve sınırlı ehliyetli (küçük, mecnun (akıl hastası), akli zayıf (matuh) kişilere ait olan malın, korunması ile emanet kavramı arasında yakın bir anlam ve içerik ilişkisinin bulunduğu görülmektedir. Çünkü bu terimler genellikle toplumsal güveni ve himayeyi amaçlamaktadır. (Ayrıca satın almak veya malı görüp daha sonra satın alacağını ifade ederek, bedelini ödemededen geçici süreli götürülen müşterinin sorumluluğu altında bulunan mal, *bey-i bi'l vefa* yoluyla kabzedilen malın borçtan fazlasının müşterinin sorumluluğu altında kalan miktarı, batıl satış ile satılıp satıcının izniyle alıcının

uhdesinde bulunan mal, rehin alan kimsenin (*mürtehin*) sorumluluğunda borç tutarından fazla olan mal ve gasıbın sorumluluğu altında bulunan mal emanet mallar kapsamında değerlendirilmektedir. (Bilmen,IV,146)

II. EMANET KAVRAMI ve HÜKMÜ

Emanet kavramı günlük dilde çok farklı anlamlarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk hukuk literatüründeki "emanet" kavramı, Arapça *vedâ* kavramının karşılığıdır. Bu hukuki terimle ilgili olarak malını başkasına emanet eden kişi için "*mûdi*" emanet malın korunarak daha sonra gerçek sahibine teslim edilmesini taahhüt eden kişi için *müstevda'*, emanet olarak başkasına bırakılan mal için "*vedâ*" kavramları kullanılmaktadır. (İbn Manzûr,VIII,380; Zebîdî,XXII,307-308)

Teknik bir terim (ıstılah) olarak *vedâ* (emanet), korunmak ve daha sonra sahibine iade edilmek üzere malın güvenilir bir kişiye bırakılmasıdır. Mecelle de *vedâyı* "hıfz için bir kimseye verilen mal" şeklinde tanımlamıştır. (Mecelle, Md. 763)

Mısır Medeni Kanunu 718. Maddesinde *vedâ*, "*kişiyi başkasından emanet aldığı malı muhafaza etmek ve aynı ile geri iade etmekle yükümlü kılan akit*" şeklinde tanımlanırken, Türk Borçlar Kanunu 561. Maddesi *vedâ'yı* "*saklama sözleşmeleri*" başlığıyla ele almakta "*saklayanın, saklatanın kendisine bıraktığı bir taşınırı güvenli bir yerde koruma altına almayı üstlendiği sözleşme*". şeklinde tanımlamaktadır.

Kanunda, emanet alanın emaneti iade etme zorunluluğu lafzen belirtilmese bile tanımdan malın korunacağı sürenin bitiminde sahibine iade edilmesinin zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. (Bilge,344)

III. EMANET MALLARIN KORUNMASI

İslam hukukçuları genellikle başkasına emanet edilen menkul malların korunmasını hukuki bir zorunluluk değil, kişiler arasında karşılıklı güven tesisini amaçlayan, ahlaken ve dinen tavsiye edilen (mendup, müstehap) bir davranış olarak görmüşlerdir. (İbnÂbidîn,VIII,334;Şeyhizâde,III,467;İbnNuceym,V,162;İbn kudâme,III,209; Tarâblusî,VII,269; Nevevî, XV,5) Ancak irade beyanına dayanan ve taraflara karşılıklı bir takım sorumluluklar yüklediği için emanet akdi (*vedâ*), bu yönüyle dinen tasvip edilen ahlaki bir davranış olarak kabul edilse bile bu müessese aynı zamanda hukuki bir nitelik arz etmektedir. Çünkü mülkiyeti başkasına ait olan bir malın belli bir süreyle korunmasının önemli hukuki sonuçları bulunmaktadır. Emanet malın kim tarafından, nasıl, nerede ve ne kadar süre ile korunacağı, kişinin, emanetindeki mal üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunulup bulunulamayacağı, bu hususlara örnek verilebilir. Konu ile ilgili görüş

farklıklarını daha sonra müzakere etmek üzere şimdilik şu hususu belirtmek gerekir ki, emaneti koruma sorumluluğunu uhdesine alan kişinin, onu kendi malı gibi korumak sorumluluğunda olduğu, kusurlu davranıp, gereken ihtimamı göstermemesi ya da emanet mala karşı haksız fiilde bulunması durumunda tazmin ile sorumlu olacağı temel ilkedir. (İbn Kudâme, IX, 270-71; Senhûrî, VII, 703) Makalemizde emanet malların korunması ve konu ile ilgili hususları analiz etmeye çalışacağız.

A. Emanet Malın Korunması Öngörülen Yerin Belirli Olması

Emanet malın nasıl ve ne kadar süre korunacağı konusunda bazı görüş farklılıklarının bulunduğu anlaşılmaktadır. İlke olarak fakihler emaneti kabul eden kişinin (*mustevda'*), emaneti, emanet verenin (*mûdi'*) üzerinde ittifak edilen (özel) bir yerde korunması gerektiğini benimsemişlerdir. Fakat konunun detayında mezhepler arasında cüzi bazı görüş farklılıklarının bulunduğu görülmektedir.

Hanefi hukukçulara göre emaneti kabul eden kişinin emanet malı kendi ailesine veya ortağına emanet bırakması durumu da malın korunma altına alınması olarak kabul edilmektedir. Maliki hukukçuların da bu konuda Hanefiler ile benzer görüşleri benimsedikleri anlaşılmaktadır. Ancak malikiler bu konunun kapsamını biraz daha genişlettikleri örneğin, emanet alan (*müstevda'*)ın, emaneti güvendiği aile fertlerinin dışında uzun süre beraber çalışarak güvenilir olduğunu test ve tecrübe ettiği işçisine emanet edebileceğini de kabul etmişlerdir. (Desûkî, III, 423; Şeyhîzâde, III, 470)

Emanet aldığı malı, sahibinin izni olmadan yukarıda belirtilen kişilerden başka birisine emanet etmesi ya da emanet malın, taraflarca üzerinde ittifak edilen yerin dışında başka bir yere taşınması ve malın zarar görmesi haksız fiil sayılarak *müstevda'*ın tazmin sorumluluğu doğacağını kabul etmişlerdir. Ancak kaçınılması mümkün olmayan beklenmedik durumlarda veya olağan üstü hallerde örneğin; yangın veya sel baskını, hırsızlık ve gasp gibi durumlarda emanet malın bulunduğu yerden daha güvenli veya ona denk bir yere (örneğin malın yangından uzak olan komşu eve nakledilmesi, batma tehlikesi olan gemideki emanet malın başka bir gemiye aktarılması) emanet akdinde taraflarca belirlenen muhafaza yeri şartına aykırılık olarak kabul edilmemekte ve tazmin sorumluluğu gerektiren bir durum olarak kabul edilmemektedir. (İbn Nüceym, VII, 279; İbn Kudâme, IX, 263) Ancak emanet alan kişinin (*müstevda'*)ın malın yerinin değiştirilmesi durumunun mücbir sebeplerden kaynaklandığını ıspatlaması gerekir. (Serahsî, XI, 205, 209; Kâsânî, VI, 208; Bağdadî, I, 211-212; İbn Nüceym, VII, 274; Merginanî, III, 215; İbn Kudâme, VII, 281)

Şafîî hukukçular *müstevda'*ın kapsamını nispeten daha dar tuttukları ve emanet malı (*vedîa'*)yı (*müstevda'*)ın bizzat kendisinin koruması gerektiği görü-

şünü benimsedikleri görülmektedir. Diğer mezheplerin aksine Şafîî hukukçular mal sahibinin izni olmadıkça emaneti kabul eden kişinin kendi aile fertlerine emanet etmesini emanet sözleşmesine aykılık olarak görmekteyler. Bu bakımdan böylesi durumlarda emanet malın zarara uğraması durumunu müstevda'ın kusuru ve haksız fiili olarak kabul etmiş ve tazmin sorumluluğu doğacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak Şafîî hukukçular Hanefî ve Maliki fakihler gibi hastalık veya yolculuk gibi istisnai durumlar ve mazeretler sebebiyle emanet malın aile fertlerinin yanında koruma altına alınabileceğini benimsemişlerdir. (Şîrbînî, III, 82; Buceyrimî, III, 688)

Borçlar Kanununda emanet alan kimsenin (*müstevda'*) emaneti güvenli bir yerde muhafaza altına almakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. (Türk Borçlar Kanunu, Madde 561.) Ancak bu güvenli mahallin ve koruma şeklinin nasıl olacağı konusunun, eşyanın durumuna ve şartlara göre belirlenebileceği ifade edilmektedir. Ayrıca vedâ'nın ücret karşılığında korunması halinde emanet alanın sorumluluğu artmakta, ücret alınmadığında ise sorumluluk azalmaktadır. Bazı durumlarda (yerleşim mahallerinin güvenli olup olmaması, ekonomik yetersizlikler sebebiyle hırsızlık temayülünün olması ya da sosyal refahın yüksek olması sebebiyle bu tür eylemlerin az olması vb. durumlar), emanet eşyanın muhafazasında *müstevda'*ın daha fazla dikkat ve hassasiyet göstermesini ve gerekli tedbirleri almasını gerektirirken bazı durumlarda ise fazla tedbir alınmasına ihtiyaç duyulmamaktadır. Çünkü antika bir eşya, para veya nadir bir el yazması kitabın muhafazasında alınacak tedbir ile hurda ve değersiz bir eşyanın korunmasında gösterilecek dikkat ve itina farklılık arz etmektedir. (Bilge, 347-348)

B. Emanet Malın Korunacağı Yerin Tayin Edilmemesi

Emanet akdinin gerçekleştiği sırada taraflar arasında emanet malın nerede korunacağı belirtilmemişse emanet alan ve koruyan (*müstevda'*), örfü uygun olarak malı kendi malını koruduğu gibi ihtimam göstermekle ve güvenli bir yerde muhafaza etmekle yükümlüdür. Emanet alınan paranın kilitli kasada, yatakların evin içerisinde, koyunların ahırda korunması bu duruma örnek verilebilir. (Hısânî, 325; Kâsânî, VI, 209) Müstevda'ın emanet malı koruma altına alma konusunda gereken ihtimamı göstermemesi sebebiyle emanet malın zarara uğraması, tazmin sebebi olan bir haksız fiil kabul edilmektedir.

Bazı durumlarda müstevda'ın ikamet ettiği yerin değişmesi, emanet malın yerinin değişmesini zorunlu kılabilir.

Genel anlamda emanet bırakılan mallar, korunmak için belirli bir süreyle sınırlı olmadığı gibi bir mekanda korunmakla da zorunlu değildir. Yani kişi zorunlu olarak yolculuğa çıkacağı zaman yol emniyeti olmasa da emanet malı yanında götürebilir. Ya da yolculuğa çıkması zorunlu olmayan durumlarda aile-

si ile birlikte yolculuk yapıyorsa yine emanet malı beraberinde götürülebilir. Bu durumlarda malın zarar görmesinden dolayı tazmin söz konusu olmaz. Çünkü kişinin ailesi ile birlikte yolculuk yapması malı koruma altına alması demektir. Ancak Hanefi fakihler götürülecek mahallin uzaklık veya yakınlığına göre hükmün değişeceğini yani tazmin durumunun söz konusu olabileceğini ifade etmişlerdir. (İbn Kudâme, VII, 284; İbn Muflih, V, 86-87; Heyet, *Mevsûa*, XXXIII, 31; Bilmen, IV, 158-159)

C. Emanet Malın Korunma Süresi

İslam hukukçularının emanet bırakan malın (*vedîa*) sahibi gâib olup, yaşayıp yaşamadığı bilinmediği ve kendisinden kesin olarak haber alınmadığı durumlarda emanetin ne kadar süre korunması gerektiği konusunda farklı kanaatlere sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Emaneti kabul eden (*müstevda'/mûda'/vedi'*), emanet aldığı malı koruma görevini üstlendiği için emanet aldığı malı sahibine teslim edinceye kadar bu malın korunmasına hassasiyet göstermesi gerekir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) sözleşme hükümlerine riayet edilmesini emretmiştir. (İbn Ebî Şeybe, IV, 113 Ebû Dâvud, cihad, 164; Tirmizî, siyer, 27; İbn Hibbân, XI, 215; Beyhâkî, VI, 473) Buluntu mal (*lukata*) ile emanet mal (*vedîa*) koruma bakımından birbirleriyle benzer hükümlere tabi iseler de, sahibi kaybolan emanet malın (*vedîa*) ne kadar süre bekletileceği konusu aynı hükmeye tabi değildir. Çünkü buluntu malın sahibi bilinmemektedir, ilan edildikten sonra sahibi bulunmazsa sevabı kendisine bağışlanmak üzere tasadduk edilir. Malını emanet bıraktıktan sonra kaybolan kişi (*gaib*) bulununcaya veya öldüğü ortaya çıkıp mirasçıları tarafından babalarının bıraktığı emanet malın iadesini talep edilinceye kadar bu mal muhafaza altına alınır. (Serahsî, XI, 235; Heyet, *Fetâvâ*, IV, 358; Burhanüddin, V, 550; İbn Âbidîn, V, 676; Bağdadî, I, 222) Maliki hukukçulara göre emanet malın (*vedîa*) sahibinden haber alınmazsa emanet alan kimse (*müstevda'*) mal sahibinin bulunabileceği en son zamana kadar malı muhafaza eder, hayatta olduğundan ümidini kaybederse emanet malı mirasçılarına verir, mirasçıları yoksa onun adına tasadduk eder. (Nemerî, II, 804; Şirbînî, III, 92; Nevevî, XIV, 198; Büceyrimî, III, 639)

Diğer taraftan uzun süre emanette kalması sebebiyle bozulabilme veya zarar görebilme riski olan mallar (*vedîa*), hakim emriyle satılarak bedeli güvence alınır. Satılmadığı için uzun süre bekletmeden dolayı malın bozulup zarara uğraması durumunda emanet alan kişi tazminle sorumlu olmaz. Çünkü emanet alan kişi (*müstevda'*) emanet aldığı malı (*vedîa*) örfeye uygun tarzda koruma altına almış sayılır. (Alî Haydar, II, 250)

Hanbeli hukukçulara göre de sahibi bilinmeyen buluntu malları (*lukata*) emanetinde bulunduran ancak sahibini ve mirasçılarını tespit edemeyen (*müs-*

tevda'), bu durumda emanetindeki malı hakime teslim edebileceği gibi tasaduk da edebilir.

Diğer taraftan malını emanetçiye bırakan *mûdi'*in daha sonra vefat etmesi ve emanet malda üçüncü bir şahsın alacak hakkının olduğu ortaya çıkması durumunda (*müstevda'*), ölen kişinin mirasçılarını tanıyor ve üçüncü şahsın bu mal üzerinde gerçekten alacak hakkı olduğunu biliyor ise koruma için yaptığı kişisel masrafı düştükten sonra emanetindeki malı adlî korumaya almak için hakime teslim etmesi zorunludur. (Buhûtî, IV, 175; Merdâvî, VI, 240)

D. Emanet Malın Korunması Karşılığında Ücret Alınması

Emanet alan kimsenin malı koruma karşılığında mali bir bedel almayı şart koşmasının meşru olup olamayacağı konusunda fukahanın üç farklı görüş benimsediği görülmektedir.

a. Hanefî ve Şafîî hukukçular emaneti koruyan kişinin bu yükümlülüğü karşısında bir ücret talep edebileceği kanaatindedir. Akdin kuruluşunda konuşulmuşsa bu bağlayıcı şart olarak kabul edilir. (Heyet, *Fetâvâ*, IV, 342; Kâsânî, VI, 151; Zekeriyâ, III, 74) Hazırladığı Kod'da Hanefî fikhını esas alan Kadri Paşa ise emanet alan kişinin akid esnasında ücret almayı şart koşmadığı sürece emaneti korumak üzere ücret alamayacağını savunur. (Kadri Paşa, 115.) Şafîî hukukçular da malı korunması karşılığında emanet alanın (*müstevda'*) ücret talep etme hakkının bulunduğu kanaatindedir. (Abbadî, VII, 100; Heyet, *Mevsûa*, XXXIII, 12)

b. Maliki hukukçulara göre ise emanetin korunması (*hırz*), emanetçinin evini veya dükkanını işgal etmesi durumunda *müstevda'* ücret talep edebilir ancak malın evin dışında belirlenen bir yerde korunacağına dair yapılan anlaşmaya aykırı davranırsa ücret alamaz. (Mevvâk, V, 266.)

Akid yapılırken, ücret almak şart koşulmaz ve emanet edilen kimseden başka da güvenilir kimse bulunmazsa bu tür korumalardan dolayı örfeye göre de ücret ödenmiyorsa *müstevda'* ücret talebinde bulunamaz. Ancak taraflar emanet malı korumak için ücret konusunda anlaşmış ise yahut *müstevda'* bütün mesaisini emanet malı korumaya tahsis ediyorsa bu tür hizmet karşılığında ücret alması örfeye caiz olur. Çünkü genel fıkıh kuralına göre örfeye meşru kılınan şey şer'an de meşru kılınmış gibidir. (Haraşî, VI, 119; Desûkî, III, 431; İliş, VII, 45; Hattâb, VII, 294; İbn Cüzey, 301; Heyet, *Mevsûa*, XXXIII, 13)

c. Hanbelî hukukçular ise emanet alanın (*müstevda'*), emanetin korunması için bir bedel şart koşmasını caiz görmemekle birlikte emanet malı koruma karşılığında ücret alınabileceği kanaatindedirler. (Heyet, *Mevsûa*, XXXIII, 13; Türk Borçlar Kanunu Md.561) Mısır Medeni Kanununun 724. Maddesinde şu hüküm yer almaktadır: “*emanette temel ilke bir ücret alınmamasıdır, ancak ta-*

raflar ücret konusunda önceden anlaşılırsa emanet süresi bitiminde emanet veren kimse (mûdi') bu ücreti ödemesi gerekir" Diğer taraftan emanet verenle (mûdi') emanet alan (müstevda') bir ücret konusunda anlaşmamışlarsa emanet alan emaneti teberru olarak kabul etmiş olduğu için emanet (ved'â) karşılığında ücret ödemek gerekmez. Bir başka ifadeyle ved'â akdi karşılıksız bir hizmet (teberrû) akdine dönüşür. Ved'ânın bir ücret karşılığında korunmasını mudârebe akdi kapsamında değerlendirmek isabetli değildir. Çünkü koruma hizmeti karşılığında bir ücret almak mudârebe akdinde bir kazanç ve kazancın taraflar arasında paylaşımı söz konusu değildir. Ancak ücret şartı koşarlarsa ved'â bedel karşılığı akidler (ukûdu'-muâvede) kapsamına girer. Ücret şart koşulmazsa teberru akdi hükümlerine tabi olur. (Senhûrî, VII,739-741)

E. Emanet Malın İnkârı ve Tazmin Edilmesi

Sahibi istediği zaman emanet malın zarar verilmeden kendisine iade edilmesi temel ilkedir. T.B.K 575. Maddesi de, emanet malların sahibine geri iade edilmesi gerektiğini öngörmektedir. ("*Ardiyeci, ticari malları, genel saklama sözleşmesinde olduğu gibi geri vermekle yükümlüdür. Ancak, saklayanın sözleşmede öngöremeyeceği sebeplerle, süresinden önce geri verme yetkisi bulunduğu durumlarda bile ardiyeci,kararlaştırılmış olan sürenin sonuna kadar malları korumak zorundadır."*

Klasik fıkıh kitaplarında müstevda'ın kendisine teslim edilen emanet mali zimmetine geçirmesi için (ihtilâs) kavramını kullanmışlardır. Sözcük olarak, fırsatını bulup başkasının malını almak" anlamındaki bu kelime teknik bir terim olarak; "özel bir koruma altında bulunmayan menkul bir malı, sahibinin ya da yetkili kimsenin rızâsı olmadan ve zor kullanmadan hile ve el çabukluğu ile alıp kaçırma" yı ifade etmektedir. Kaya, "İhtilâs",DİA, XXI,570) ihtilas suçunu, hırsızlık suçu olarak kabul etmemişlerdir. Ancak bazı fıkıh kaynaklarında bu durumun konu ile ilgili hadislere dayanılarak hırsızlık suçu gibi kabul edildiği ve emanet malı zimmetine geçiren kişiye hırsızlık suçuna öngörülen cezanın uygulanabileceği görüşünün yer aldığını da belirtmek gerekir.¹ (Müslim, Hudûd, 2; Ebû Dâvud, Sünen, Hudûd, 4; Beyhakî, VIII, 280 İbn Rüşd,IV,469)

Hanefi hukukçulara göre emanetin sahibi, malının iadesini istediğinde emanet alan kişi malı emanet aldığını inkar eder ve mal sahibi de ona teslim ettiğine dair tanık getirirse ya da emanet alan kişi yemin etmekten çekinir veya bunu onaylarsa müstevda'ın tazmin sorumluluğu doğar. Çünkü delil ile sabit olan akit inkar ile ortadan kalkar. Zira mal sahibi emanet ettiği malı (ved'â) istediğinde malını korumak için emanet ettiği kişiyi azletmiş sayılır. Başkasına ait malı yed-i emanında bulunduran kişi de (müstevda') emanet malı sahibinin huzurunda inkar etmekle kendisini emanet malı koruma görevinden azletmiş

ve *ved'ia* akdi fesh edilmiş sayılır. Sahibinin izni olmadan alınarak zimmete geçirilen mal *gasp* hükmünde olduğundan haksız fiil sebebiyle tazmin sorumluluğu doğar.

Emanet malı korumasına alan kişinin önce emanet aldığını inkar edip sonra da emanetin zarar gördüğüne dair tanık getirmesi konusunda zararın inkardan sonra, inkardan önce yada zaman belirtilmeksizin mutlak zarar olmak üzere üç alternatif durum söz konusudur.

Malı emanetinde bulduran kişinin emanetin inkardan sonra veya zaman belirtmeksizin mutlak bir ifade kullanarak zarar gördüğüne dair tanık getirmesi durumunda bu tanıklık kendisini tazmin sorumluluğundan kurtaramaz. Çünkü *müstevda'*ın emanet malı inkar etmesi durumunda emanet akdi sona ermiş olduğundan mal, emanet alanın (*yed-i damanına*) sorumluluğuna geçmiş olur. *müstevda'*ın *yed-i damanında* zarar gören malın tazmin sorumluluğu da *müstevda'*ın sorumluluğundadır.

Müstevda', emanet malın inkardan önce zarar gördüğüne dair kanıt getirmesi durumunda delili kabul edilir ve kendisine tazmin yükümlülüğü doğmaz. Çünkü emanet malın inkardan önce zarar gördüğünün ispatlanması durumunda *ved'ia* akdi inkardan önce sona ermiş sayılır. Bu durumda zarar, emanet alan kişinin fiilinden doğmadığı için kendisine tazmin sorumluluğu da doğmaz. (Kâsânî,VI,212; Serahsî, XI, 117; Heyet, *Fetâvâ*, IV,356.)

Emanet alan kişi (*müstevda'*) emanet malın inkardan önce zarar gördüğünü iddia etmesi ancak iddiasını ispat edememesi durumunda (*mûdi'*), *müstevda'*ın yemin etmesini talep edebilir. (*müstevda'*), emanet malın inkardan önce mi yoksa sonra mı zarar gördüğünü bilmediğini ifade etmesi durumunda ise hakim kendisine (inkar edene) yemin ettirir.

Mal sahibinin, (*mûdi'*), malının inkardan önce zarar gördüğünü onaylaması durumunda beyanı kabul edilir ve *müstevda'*ın tazmin sorumluluğu kalkar. (Kâsânî, VI,212; Serahsî,XI, 117; Hey'et, *Fetâvâ*, IV,356; Şeyhizâde,III,471.)

F. Emanet Mallarla İlgili Masraf ve Zararların Karşılanması

Emanet mallara yapılan masrafların veya bu malların uğradığı zararın nasıl karşılanacağı emanet malın ücretli veya ücretsiz olma durumlarına göre farklılık arz etmektedir.

Ved'ia akdi bir ücret ödenmemek üzere yapılmışsa emanet mallarla ilgili yapılan masrafların *mûdi'* tarafından karşılanması temel ilkedir. Buna göre emanet bırakılan hayvanların yem masrafları, eşyanın konulması için lüzumlu yerlerin kira bedelleri emanet veren kimseye (*mûdi'*) aittir. *Ved'ia* akdinin ücret karşılığında yapılması durumunda ise *müstevda'*ın emanet malın korunması

için yaptığı masraflar ücrete dahil edilebilir. Türk Borçlar Kanunu, *mûdi*'in emanet bıraktığı mala emnaeti koruyan kişi tarafından yapılan zaruri masrafları karşılayacağını öngörmüş, lüks masraflar için bir hüküm ön görmemiştir. Ancak malın emanet bırakıldığı kişinin (*müstevda'*) emanetten dolayı uğradığı zararların da *mûdi'* tarafından karşılanmasını hükme bağlamıştır. *Mûdi'*, emanet bıraktığı malda meydana gelen zararda kendi kusuru bulunmadığını ispat etmesi durumunda tazmin sorumluluğundan kurtulur. (Bilge, 350-351.)

Emanet mala yapılan masrafların emanet alan kimse (*müstevda'*) tarafından değil emanet eden kişi (*mûdi'*) tarafından karşılanması gerekir. Zira emanet alan kişi bu malı karşılıksız (meccanen) korumak ve kendisine bir menfaat sağlamamak üzere almıştır. (İbn Abdîn,VIII,371; İbn Rüşd, II,312; İbn Kudâme,VII,284; Buhûti,IV, 182, Heyet, Mevsûa, XXXIII, 28.) *Mecelle* de koruma dışında ek harcamayı gerektiren durumlarda bakım giderlerinin sahibine ait olacağını, emaneti bırakan kişinin kaybolması halinde emanet malla ilgili olarak hakime müracaat ederek mal sahibi için en yararlı olan durumu uygulaması gerektiği belirtilir. Yapılması gereken uygun durum şöyle açıklanır: emanet alan mümkünse emanet malı hakimin görüşünü alarak kiraya verir. Kira ücretiyle emanetin (*vedâ'a*) masraflarını karşılar yahut misli fiyatla satar. Şayet kiraya verilmesi mümkün değilse yine hakimin görüşü alınarak hemen veya üç güne kadar kendi malından harcaıp sonra misli bedel (*semen*) ile satarak sahibinden üç günlük masraflarını ister. Ancak hakimin iznini almadan emanet mal için yaptığı harcamaları emanet verenden (*mûdi'*) talep edemez. (*Mecelle*, Mad. 786)

Şafi hukukçulara göre, mal sahibi hayvanı emanetçiye bırakırken hayvanın yeminin (*alaf*) emanet alana ait olduğu konusunda anlaşmışlarsa *müstevda'*, hayvanın yemini temin ile yükümlüdür. Şayet hayvanın yeminin emanet veren (*mûdi'*) tarafından karşılanacağı belirlenmemiş ise *mûdi'* hayvanın yemini temin etmek durumundadır.

Diğer taraftan emanet veren kişinin veya vekilinin kaybolması durumunda, emanet mal hakimin nezaretinde kiraya verilebilir ve emaneti koruyan kişi (*müstevda'*), bu kira gelirleri ile emanet eşyanın masraflarını karşılar. Bu gelirin yeterli olmaması durumunda emanet malın bir kısmını veya ihtiyaç görürse tümünü satarak masraflarını karşılar. *Müstevda'*ın emanet mala yaptığı masrafların *mûdiye* rücû edebilme hakkının doğmasında büyük önemi bulunmaktadır. Çünkü yapılan masrafların şahit ile kanıtlanamaması durumunda *müstevda'*ın *mûdiye* rücû hakkı doğmayacağı görüşü benimsenmiştir. (Şirbîni,III,85;Nevevî, 361.)

Hanbeli hukukçulara göre de emanet alan kimse, mal sahibine veya vekiline ulaşma imkanına sahipse emanet alınan hayvanın masraflarını ödemesini talep eder veya emanet malı geri almalarını ister. Yahut emanet mal için yap-

tığı harcamaları mal sahibinden talep etmek için hakimden izin ister. Çünkü emanet edilen hayvanın bakım masrafları (nafaka) mal sahibine aittir. Şayet emanet alan kimse mal sahibi veya vekiline ulaşıp emanet malın masraflarını karşılamalarını talep etme veya kendi harcadığını onlardan isteme yahut harcamalar konusunda kendisine izin vermelerini isteme imkanı yoksa durumu hakime intikal ettirir. Mal sahibinin malı varsa hakim emanet malın masraflarını ondan karşılar. Çünkü hakim kaybolan kimsenin malı üzerinde velayet hakkına sahiptir. Şayet mal sahibinin emanet malın masraflarını karşılayacak malı yoksa hakim kendi kanaatine göre emanet malın satılıp bedelinin (*semen*) mal sahibi için muhafaza edilmesini veya emanet malın bir kısmınının satılarak yahut kiraya verilerek kira bedeliyle masrafların karşılanmasını, kalan diğer malın ise muhafaza edilmesini isteyebilir. Ayrıca hakim yararlı görürse, emanet malın sahibi adına borç alarak emanet bırakılana (*müstevda'*) yahut daha güvenilir bir kimseye teslim edip emanet malın ihtiyaçları için harcanmasını isteyebilir. Hakim, kaybolan emanet sahibi geldiğinde emanet alanın (*müstevda'*) emanet malın masraflarından dolayı ona rüçû' etmesi için kendi malından harcama yapmasına izin verebilir. (Buhûtî, IV, 170; İbn Kudâme, VII , 284; Haccavi, II, 379)

Diğer taraftan emaneti kabul eden, hakimden izni olmadan emanet mal için yapacağı masrafları mal sahibinden alıp almayacağı konusu da islam hukukçuları tarafından tartışılmıştır. Bu konuda üç görüşün hakim olduğu görülmektedir.

a. Emanet alanın mal sahibinin izni olmadan yaptığı harcama tebberrü niteliğindedir, bu bakımdan *müstevda' müdi'e* (mal sahibine) rüçû edemez. (Serahsî, XI,126)

b. Emanet mal için zorunlu harcama yapılır ve bu kanıtlanabilirse mal sahibinin ve hakimden izni olmadan da emanet alan, yaptığı harcamalardan dolayı mal sahibine rüçû edebilir. (İbn Abdilber,II, 804; Sahnun, IV, 442,443.)

c. Emanet alan (*müstevda'*), hakimden iznini almaya imkan bulamaz ve kendi kanaatine göre rüçû edeceğini düşünerek emanet mal için harcama yapar ve bunu kanıtlayabilirse mal sahibine rüçû eder. (İbn Kudâme, IX, 275; Merdâvî, VI,304.)

Mısır Medeni Kanununun 725. Maddesi emanet veren kimsenin, emanet malı korumak için emanet alanın yaptığı masrafları karşılamakla yükümlü olduğunu hükme bağlamıştır. (Senhûrî,I.743-744.) Bu madde emanet alan kişinin "emanet malı korumak için" yapacağı masraflar, emanet malın zarar görmesine sebep olabilecek her türlü riskli durumlar için yapacağı masrafları kapsadığı gibi, normal koruma şekilleri için gereken masrafları da kapsar. Esasen emanet bırakılan emtia türünden bir malın veya diğer menkul malların güvenli bir yerde korunması ve güvenlik görevlisi bulundurulması gerekir. Emanet alan (*müs-*

tevda') menkul malları zarar görmekten korumak için örneğin ortağı olduğu şirketin yangın ve hırsızlığa karşı yapılan sigorta taksitleri, koruma yeri ve bekçisinin ücreti, hayvanın yemi, arabanın yakıtı ve normal temizlik masraflarından dolayı mal sahibine rüçû eder. (Senhûrî, I. 744.)

Emanet alan kişi, emanet mallara yarar (*menâfi'*) sağlayan masraflar (*el-masrufâtu'n-nâfia*) ile zaruri olmayan lüks masraflardan (*el-masrufâtu'l-kemâliye*) dolayı mal sahibine rüçû edemez. Ancak genel kurallar gereğince (mucebince) rüçû edebilir. Bu türlü borç yukarıda söz konusu edildiği üzere emanet malları korumak için yapılan masraflardan farklıdır. Çünkü emanet malı korumak için yapılan zorunlu masraflar ise bizzat vedîa akdinin özel hükümlerinden kaynaklanmaktadır. (Mısır Medeni Kanunu 725. maddesi bunu açıkça ifade etmektedir. (Senhûrî, I.744-745)

IV. EMANETÇİNİN EMANET MALDA TASARRUFTA BULUNMASI

*Mecelle'*de emanet mallarla ilgili sahibinin izni alınmadan tasarrufta bulunulmayacağı belirtilmiştir. (Mecelle, Md, 779, 783, 788, 789, 790, 793.) Buna göre emanet malların kullanılamayacağı, ödünç (*iare*) verilmeyeceği, kiralanamayacağı, bağış yapılamayacağı, satılamayacağı, rehin bırakılamayacağı, takas yapılamayacağı belirtilmektedir. Bu tür tasarruflar şöyle detaylandırılabilir.

A. Emanet Mal ile Ticaret Yapılması

Emanet malla rehin, kiralama ve ticaret yapmak ancak sahibinin izni ile meşru olabilir. Çünkü emanet malın korunması ve saklanması İslam hukukunun genel ilkelerindedir. Şafîî, Maliki ve Hanefî hukukçular emanet malla ticaret yapmaktan dolayı elde edilen geliri gasb bölümünde incelemişlerdir. Ancak Maliki hukukçular vedîanın ödünç alınmasını ve onunla ticaret yapılmasını hüküm bakımından mekruh, caiz ve haram şeklinde bir tasnife tabi tutmuşlardır. Emanet edilen kişi (*müstevda'*) zengin, emanet mal (*vedîa*) da misli mallardan ise genel olarak emanet mallarda yapılan tasarruf mekruh, ancak malı sahibine hemen iade edebileceği durumlarda bütün mallar ile ticaret caiz görülmüştür. Bu şartlara aykırı durumlarda emanet mallarla ticaret yapılması haram olarak kabul edilmiştir. (Mevvak, V, 254; Desûkî, III,421; <http://www.al-islam.com/Loader.aspx?pageid=694&SubjectID=6599>)

B. Emanet Malın Ödünç Alınması (*iktirâz*)

Emanet alan (*müstevda'*) kişinin, kendi koruma sorumluluğu altındaki malı, sahibinin iznini almadan ödünç olarak kullanarak tasarrufta bulunması konusunda fukaha arasında farklı kanaatler olduğu dikkati çekmektedir.

Maliki fakihler ilke olarak emanet malın ödünç alınmaması görüşünü benimsemekle birlikte (Mevvak,V,254; İliş,VII,10.) emanet malın aynen iade edilebilecek durumda olması ile bunun zor veya mümkün olmayacağı durumlar arasında da ayırım yapmışlardır. Bu ayırımı dayanarak; aynı ile geri iade edilebilme durumu mümkün olan emanet malların ödünç olarak kullanabileceğini fakat ticari emtia (*urûd*), kıymetî mal veya kumaş, buğday arpa gibi birimleri arasında aşırı farklılık olan emanet mislî malların, emanet veren kişiye aynı ile iade edilemeyeceği ve bu durumun mal sahibini zarara uğratabileceği riski bulunduğu gerekçesi ile emanet malın (*vedfa'*) ödünç alınmasını uygun görmemişlerdir. (Mevvak, V,254.; İliş, VII, 10.)

İmam Şafî', emanet alınan ve ödünç olarak kullanılan malın sahibine iade edilirken ödünç olarak kullanılmadan dolayı kıymet bedelinde meydana gelen değer eksilmesini bir kusur olarak kabul etmiş ve zararın tazmin edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. (Şafî',IV,137) Şafî' fakih İbn Hâcib ise emanet malın ödünç kullanılmasından zarar gören bir malın, misli ile ödeme (iade) imkanının olmasını müstevda'ı tazmin sorumluluğundan kurtaran bir durum olarak görmüş ve böylece mezhebin kurucu imamının görüşünü tefsir etmiştir. (Hattâb,VII,726; Tesuli, II, 460; İliş, VII,12)

C. Emanet Malın Kullanılması

İlke olarak emanet malı kullanmak emanet bırakanın iznine bağlı olduğu için emanet alan kişi bu malı kullanma yetkisine sahip olmadığı gibi başkasına da kullandıramaz. Emanet alan kişinin haksız fiili veya kusurundan dolayı, malın zarar görmesi veya kıymetinin eksilmesi durumunda *müstevda'*ın zararı tazmin sorumluluğu doğar. (Ali Haydar , II, 485; Bilmen,V,162.; Çağdaş borçlar hukuku kitaplarında da benzer görüşlerin yer aldığı görülmektedir . Borçlar hukukuna göre emanet alan kimse (*müstevda'*) emanet veren kimseden izin almadıkça emanet malı kullanamaz. Şayet emanet alan bu malı izin almadan kullanırsa malda oluşacak olan zararı karşılayacağı gibi kendi kusuru olmadan meydana gelen zararlardan da sorumlu olur. (Bilge,348.) Ancak İslam hukukçuları bazı istisnâi durumlarda sahibinin izni alınmadan emanet malın kullanılabilceğini, örneğin kendisine kitap veya Kur'ân-ı Kerim emanet edilen kimsenin, zarar vermemek koşuluyla sahibinin izni olmadan onları okuyabileceğini ve bundan dolayı tazmin sorumluluğu doğmayacağını belirtmişlerdir. (Ali Haydar II, 507) Mısır Medeni Kanununun 719. maddesi emanet alan kimsenin (*mûda'*) yanındaki emanet malı (*vedfa'*) açıkça veya dolaylı olarak sahibinin izni olmadan kullanmayacağı hükmü yer almaktadır (Senhûrî,VII,711)

D. Emanet Malın Kiraya Verilmesi

İlke olarak emanet, *gayr-i lâzım* bir akit türü olduğu için bağlayıcı değildir. Emanet alan kişinin (*müstevda'*) emanet malı kiraya vermesi durumunda akit *lâzım* hale gelir. Halbuki emanet alan kişi, bu malı kendisi kiralamayacağı gibi sahibi adına da kiraya verme yetkisine sahip değildir. (Ali Haydar, II,508; Buhûti,IV,175-176; Hey'et, *Mevsûa*, XXXXIII,59-60.) Zira bir kimsenin başkasına ait olan bir mal (ayn) üzerinde sahibinin izni olmadan bir bedel karşılığında tasarrufta bulunması caiz değildir. (Mecelle, Md.96.) Hanefi hukukçular emanet alan (*müstevda'*)ın emanet malı sahibinin izni olmadan bir bedel karşılığında kiraya vermesini helal (caiz) görmemekle birlikte kiraya verilen maldan alınan kira bedelinin kendisine ait olacağını ve (Bilmen, IV,157.) emanet malda meydana gelen artışların sahibine değil emanetçiye ait olacağı görüşünü tercih ettikleri görülmektedir.

E. Emanet Malın Ödünç (*iâre*) Verilmesi

Emanet malın aynen kiraya verilmesi uygun olmadığı gibi, sahibinin izni olmadan başkasına ödünç (*iâre*) verilmesi de uygun değildir. Emanet verilen ödünç malın ödünç alanın (*müsteîr*) elinde zarar görmesi durumunda mal sahibi (*mûdi'*) bu zararı ödünç alana (*müsteîr*) veya ödünç verene (*müstevda'*) tazmin ettirebilir. Her iki durumda da emanet alan kimse (*müstevda'*) ödünç verdiği kişiye (*müsteîr*) rücû edemez. Çünkü ödünç verilen mal ödünç alanın (*müsteîr*) elinde emanet hükmündedir. Şayet ödünç alan, haksız fiili veya kusuru yoksa, zarar gören veya kıymeti eksilen malı tazmin etmez. Diğer taraftan ödünç alan (*müsteîr*) bu zararı tazmin ederse emanet alana (*müstevda'*) rücû edemez. Ödünç vermek (*iâre*) bir teberrû akidir. Teberru akidinde ise bir şahsı aldatan onun zararını tazmin etmekle yükümlü değildir. (Mecelle, Md.813, 658; Bilmen,IV, 163; Heyet, *Mevsûa*,XXXIII, 61.)

F. Emanet Malın İpotek (rehin) Edilmesi

Emaneti kabul eden kişinin, sahibinin izni olmadan *vedîa'*yı üçüncü kişiye rehin olarak vermesi durumunda (*mûdi'*), rehin verilen mal mürtehide mevcutsa aynen iadesini isteyebilir. Rehin verilen mal zarar görmüşse emanet edilen kimseye (*müstevda'*) tazmin ettirebilir. Bu durumda emanet edilen kimse (*müstevda'*) rehin verilen kimseye (*mürtehin*) zarar gören malın, zarar görmeden önceki asli değerini değil uğradığı zararın bedelini tazmin ettirebilir. Mürtehinin haksız fiili ve kusuru olmadan rehin verilen mal zarar görmüş ise borç düşer, borca karşılık verilen rehlin tazmini gerekmez. Bu durumda mal sahibi (*mûdi'*) dilerse rehin verilen kimseye (*mürtehin*) zararı tazmin ettirir ve mürtehin de

emanet alan şahsa (*müstedva'*) rucû eder. (Ali Haydar, II,509-510; Mecelle, Md.701,741; Bilmen,IV,163)

G. Emanet Malın Bağış (*hibe*) Edilmesi

Emanet mallar sahibinin izni olmadan üçüncü kişilere hibe edilemez. Emanet alan kimsenin (*müstedva'*) emanet malı (*vedîa*) sahibinin izni olmadan başkasına bağış yapması durumunda, emanet veren kişi (*mûdi'*), emanet verdiği kişiye (*müstedva'*) rucû edebileceği gibi *müstedva'*ın bağışta bulunduğu kişiye (*mevhûbun leh*)'e rucû edip ödetebilir. Hibe edilen de (*mevhûbun leh*) emanet alan kimseye (*müstedva'*) rucû edemez. Çünkü bağış ve sadaka gibi teberru' akdinde bir kimse diğerini aldatmış olsa zararını tazmin etmez. Zira teberru' akdinde selamet vasfına istihkâk yoktur. Yani teberrü' edilen şeyin noksansız olması bir hak değildir. (Ali Haydar, II,124; Bilmen, IV,163.)

H. Emanet Malların Satılması

Sahibinin izni olmadan emanet mal emanetçi tarafından satıldıktan sonra alıcının (*müşteri*) elinde zarar görmesi durumunda emanet veren (*mûdi'*) uğradığı zararı emanet edilene (*müstedva'*) tazmin ettirebileceği gibi alıcıya da tazmin ettirebilir. Alıcı zararı ödemişse satıcıya rucû etme hakkına sahiptir. (Ali Haydar,II,510 Bilmen,IV,163.)

I. Emanet Malın Alacağı Mahsub Edilmesi

Emanet mal (*vedîa*) emanet alan (*müstedva'*) tarafından alacağına mahsub edilmek üzere alınan mal aynen mevcut ise emanet veren (*mûdi'*) onu geri isteyebilir. Şayet emanet mal tüketilen (*müstehlek*) türden alacaksa, alacak miktarına karşılık borç miktarı mahsup edilir. (Ali Haydar,II,510; Bilmen, IV,163.)

J. Emanet Maldan (*vedîa*) Elde Edilen Ticârî Gelirin Taksimi

Emanet mal ile ticaret yapan *müstedva'*ın elde ettiği kâr gelirlerinin mal sahibine (*mûdi'*) mi yoksa kendisine mi ait olacağı hususunda;

- emanet maldan elde edilen kâr gelirinin mal sahibine ait olacağı,
- Bu kâr gelirlerinin emaneti koruyan *müstedva'*a, ait olacağı

c. Kâr gelirlerinin ne mal sahibi (*mûdi'*) ne de emanet mal ile ticaret yaparak kâr elde eden *müstedva'*a ait olmayacağını, bu gelirin tasadduk edilmesi gerektiği şeklinde üç farklı görüş bulunmaktadır.

İmâm Ebû Hanîfe ve İmam Muhammed'e göre emanet alan kimsenin emanet mal ile yaptığı ticaretten elde ettiği geliri (kârı) sadaka olarak dağıt-

ması gerekir. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise bu kazanç emanet alanın kendisine aittir. Ebû Yusuf emanet alan kişi, zarar gören malı tazminle yükümlü olduğu için zarar riskini ortadan kaldırmak amacıyla emanet malı kendi mülkiyetine geçirdiğini, bundan dolayı emanet malın satışını gerçekleştirdiğini böylece satıştan kaynaklanan fazlalığın kendi mülkünde meydana gelen artış gibi helal olduğunu savunur. İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Ebû Yûsuf'un diğer görüşlerine göre ise emanet malın (*ved'ia*) satımı caiz olmadığı için bu kazanç emanet alana helal değildir. Buna göre meydana gelen artışın tasadduk edilmesi gerekir. Zira Hz. Peygamber'in (s.a.v) "*Ey Tacirler topluluğu yaptığınız bu ticarete boş şeyler ve yalan karışmaktadır. Siz de bu ticarete sadaka karıştırın.*" (Ahmed b. Hanbel,IV,6; Ebû Dâvud, Buyû', 1.) anlamındaki hadisi emanet alanın emanet malı satabileceğini ve bu satıştan elde edilen kazancı da tasadduk etmesi gerektiğini göstermektedir. (Serahsî,XI,201; Zeylaî,V,225; Babertî, IX, 322.)

Hanbeli fakihler emanet malla ticaret yapmaktan dolayı elde edilen gelirin mal sahibine ait olacağını savunmuşlardır. Bu fakihler Hanbeli kaynaklarının gasp ile ilgili bölümünde, kişinin gasb ettiği mal (*esmân*) ile ticaret yaparak veya ticaret malını (*urûz*) satarak bedeliyle ticaret yapması halinde elde edilen kazancın mal sahibine ait olacağını ifade etmişlerdir. Ticaret malı satın alınan kazancı kendisine aittir. Şayet bir malın kendisi (*ayn*) satın alınırsa bundan elde edilen kazanç mal sahibininidir. Ebû Hanîfe ve Şafî'nin bir görüşüne göre gasb edilen maldan elde edilen gelirin gâsıba ait olma ihtimalı vardır. Zira gâsıb zimmetindeki malı kendisi için satın almış ve elde edilen kazanç ta kendisinin olmuş olur. Bu durumda gâsıp, gasp ettiği malın bedelini tazmin eder. Diğer taraftan bu kazanç gasp edilen kimsenin (*mağsûbu minh*) kazancı da olabilir. Zira bir malın kendisi satın alındığında o malda meydana gelen fazlalık malın neması/kazancı olabilir. Ayrıca gâsıbın elinde zarar gören mal gâsıb tarafından tazmin edilir. Zira gasb olunan malda meydana gelen zarar ve eksiklik gâsıbın sorumluluğundadır. Gâsıbın gasp ettiği mal ile müdarebe ortaklığı yaparak kar elde etmesi yukarıda söz konusu edilen hükümler bağlamında değerlendirilir. Ancak mal sahibi, gasp edilen malda tasarruf etme izni vermediğinden dolayı gâsıbın müdarebe ortaklığı yaptığı kişiye ücret ödemesi gerekmez. Çünkü gasbedilen mal ile bilerek müdarebe ortaklığı yapan kimse haksız fiil işlediği için kendisine ücret ödenmez. Müdarebe ortaklığı yapan kimse bu malın gasb edildiğini bilmezse gâsıb ona ecri misil ödemesi gerekir. (İbn Kudâme,VII,399-400; Merdâvî,VI, 153; Suyûtî, IV,62.)

Emanet alan kimse (*müstevda'*) yanındaki emaneti sahibine iade ederken meydana gelen artışları da birlikte iade etmesi gerekir. Esas kural emanet malın kendisiyle birlikte artışını da sahibine vermektir. Emanet edilen mal ortaklık hissesi veya senetlerden oluşur ve gelir getirirse emanet alan kişi bunları gelirleriyle birlikte sahibine iade etmelidir. Hatta emanet alınan bir ortaklık hissesi

veya senet hediye kazanırsa hisse ve senetle birlikte sahibine iade edilir. (Sen-hûrî, VII, 725.)

K. Emanet Malın Menfaatinden Yararlanma Ücreti

Vedâ'ı üstlenen kişinin emanet aldığı mal veya eşyadan yararlanması halinde sahibine ücret ödeyip ödemeyeceği ve ödenecek ücretin neye göre belirleneceği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Emanet bırakılan kimse (*müstedâ'*) emanet maldan faydalanması, örneğin emanet edilen bir hayvana binmesi veya evde iskan etmesinden dolayı sahibine ücret ödemesi gerekir. Ancak bu ücret yararlanma süresi kadar mı yoksa emanet aldığı malı hapsettiği süre kadar mı olacağı konusunda iki farklı görüş benimsenmiştir. Bu görüşleri savunan hukukçuların görüşlerini şöyle özetlemek mümkündür:

a. İmam Şafî ve Ahmed b. Hanbel'e göre emanet maldan yararlandığı sürenin ücretini ödemesi gerekir. Çünkü menfaat *mütekavvim* bir mal gibidir, bu nedenle herhangi bir eşyadan yararlanıldığı veya eşya zarar gördüğü zaman nasıl ücret ödeniyorsa bu menfaatlerden yararlanmadan dolayı da ücret ödenmelidir. (Nevevî, 93; Şirbinî, III, 115-116; Şeyhizade, IV, 94.)

b. İkinci görüş sahibi Hanefi hukukçulara göre emanet maldan; örneğin evde ikamet etme gibi yararlanmadan dolayı ücret ödenmez. Bu konuda Hz. Ömer ve Hz. Ali'nin uygulamaları örnek olarak gösterilir. (Hz. Ömer ve Hz. Ali gaspedilerek istihdam olunan bir cariye ve çocuğu ile ilgili bir davada, çocuğun kıymetinin ödenmesinin ve hürriyetine kavuşturulmasının, cariyenin ise cinsel ilişkiye girme tazminatı (*ukr*) ile birlikte efendisine geri verilmesinin vacip olduğuna hükmetmişlerdir. Hz. Ömer ve Hz. Ali hak sahibinin hakkının tümünü talep edeceğini bilmelerine karşın cariye ve çocuklardan yararlanma karşılığında ücret ödenmesinin vacip olduğuna hükmetmemişlerdir. Halbuki cariye ve çocuğu gasb eden kişi istihdam etmek suretiyle onlardan yararlanmıştır. Şayet bu yararlanmadan dolayı ücret ödenmesi vacip olsaydı Hz. Ömer ve Hz. Ali bu duruma sessiz kalmazlardı. (Şeyhizade, IV, 94; Zeylaî, V, 234.) Ayrıca menfaatlerle, para arasında benzerlik (*mümâsele*) bulunmadığı için menfaat karşılığında ücret ödenmez. Aynı şekilde menfaatler süreklilik (*bekâ*) arz etmediği için bizzat mütekavvim mal hükmünde değildirler. Ancak akid sonucunda zaruri olarak mütekavvim mal hükmünü kazanırlar ki burada bir akit te söz konusu değildir. (Şeyhizâde, IV, 94; Zeylaî, V, 234.)

Hanefi hukuçularla, cumhur arasındaki bu ihtilafın menfaatlerin mal sayılıp sayılmayacağı meselesinden kaynaklandığı görülmektedir. *Cumhur-u fukaha* menfaatleri mal kabul etmekte, Hanefi hukukçular ise sadece vakıf, yetim mali ve gelir getiren malların menfaatlerini mütekavvim mal olarak değerlendirmektedir. (Şeyhizâde, IV, 94.)

Günümüzde artık bu tür menfaatler hukuki açıdan mal sayılmakta ve bunlara verilen zararlar tazmin ettirilmektedir. Menfaatler mal olarak görülmediğinde bir malı (gayr-ı menkul, araba vb.) haksız yolla veya emanet almak suretiyle elinde bulunduran kişinin, yıllarca ondan yararlanıp sahibine iade etmemesi problemi doğar ki kanaatimizce bu durum hukuka, ahlaka ve hakkaniyete uygun değildir.

L. BANKA HESAPLARI VE KİRALIK KASALARDAKİ EMANETİN HÜKMÜ

Mecmau'l- Fıkhı'l- İslami'nin 1-6 Nisan 1995 tarih ve (9/3)86 nolu kararında müdi'lerin (hesap sahiplerinin) bankalardaki paraları ile bu bankalarda kiralandıkları kasalara bıraktıkları para veya değerli eşyaların emanet hükmünde olduğuna karar verilmiştir.

Buna göre hem İslami bankalar, hem de faizli işlem yapan bankalar, hesap sahiplerinin cari hesaplarda bulunan bu paralarını istedikleri zaman alabileceklerini kabul etmişlerdir. Çünkü bu paralar ödünç alınan (karz) para hükmünde olduğundan İslami bankalar ödünç bulundurdıkları bu paraları sahipleri istedikleri zaman onlara vermekle yükümlüdür.

Bankadaki hesaplar banka mevzuatına göre çeşitli şekillerde işlem görür. Ya bankaya bırakılan para karşılığında hesap sahibine bir fazlalık ödenir ki, günümüzde bankalar bu tür işlemler yapmaktadır. Bunlar İslama göre haram ödünç verme (karz) şeklindedir. Yahut hesap sahibinin isteği ile hemen ödenen cari hesaplar veya vadeli hesaplar olabilir. Cari hesaplardaki paranın gelirlerinden faydalandığı sürece hesap sahipleri sorumlu olur.

Bankalara yatırılan paraların, sahipleri istedikleri zaman, ya aynı verilmekte veya ona eşit miktar yahut banka ile anlaştıkları miktar kadar ödenmektedir. Banka almış olduğu paranın aynısını tüketmesi durumunda o paranın mislini ödemektedir. Çünkü bankaya yatırılan söz konusu paranın kendisi (*ayn*), korunmak üzere emanet alınmamaktadır.

Banka mevduatları bankanın hizmet türlerine göre dört kategoride değerlendirilmektedir

a. Cari hesaplar

Bu hesap türünde banka ile hesap sahibi anlaşmaktadır. Hesap sahibi (müdi) herhangi bir zamanda parasını çekmek için belirli bir miktar parayı bankada bulundurmaya zorundadır. Bu miktar para hesapta kaldığı için banka müşteriye bir fazlalık öder. Faizli işlem yapan bu tür bankaların çek, banka transferleri, banka kartı, internet bankacılığı, ve daha başka maksatlarla verdiği hizmetlerden yararlanılabilir.

b. Sabit mevduat hesapları

Belirli bir süre ile bankaya emanet olarak bırakan müşteri (mûdi) bu süreyi doldurmadan parasını çekme hakkına sahip olamaz. Bu hesap sahibine, parasını bankada beklettiği için, bir fazlalık verilir. Ancak bu fazlalığın alınması helal değildir. Bu tür işlem yapan ticari bankalar belirli bir oranda faizle aldıkları emanet parayı (*vedâa*) diğer müşterilerine daha yüksek oranda faizle vererek büyük oranda gelir elde etmektedirler. Bu işlemi ödünç alma (*karz akdi*) hükümlerine göre icra etmektedirler. Böyle bir fazlalığın alınması haramdır.

c. Tasarruf Mevduatları

Müşteri banka ile anlaşarak sahip olduğu bir miktar parayı bankaya emanet bırakarak, bunun karşılığında bir fazlalık alır. Müşteri bu emanet parasını bankaya önceden haber vermeden istediği vakit çekebilir. Bu tür emanetler (*vedâi'*) cari hesaplara benzer. Bu hesap sahipleri de hesaplarındaki paranın belirli bir miktarını süre beklemeksizin istedikleri zaman çekebilirler. Bu hesap sahibi parasının tümünü bir anda çekemediği için sabit mevduat hesaplarına benzerdir. Banka bu hesap sahiplerine sabit hesaplardaki mevduatlardaki orana göre daha düşük bir fazlalık verir. Bu tür işlemler de faiz içerdiği için haramdır.

d. Banka Kasalarında Muhafaza Edilen Emanetler (*lockers*)

Müşteri değerli eşya (altın, gümüş, çek, senet, değerli taş vs.) ve parasını saklamak üzere bankadan kasa kiralar. Bu malların banka ile bir ilişkisi olmaz. Banka görevlileri bu kasalara konan malın ne olduğunu ve miktarını bilemez. Bu tür emanet İslam hukukçularının tanımladıkları emanet şartlarına yakın olduğu için caiz görülmüştür.

Bankalardaki emanetler (*vedâi*) ödünç verme (*karz*) diye adlandırılır. Ödünç veren *mukriz* (mal sahibi) ile *mustakriz* (banka) arasındaki bir anlaşmaya göre, emanet veren (*mûdi'*) parasının tümünü veya bir kısmını istediği zaman çekebilir. Ancak cari hesap açmada şer'î kuralların gözetilmesi gerekir. Bankanın müşterilerine hizmet teklifi yapması veya cari hesap sahiplerine bazı avantajlar ya da maddi çıkar sağlaması, hesap açmakla ilgisi olmayan bir hizmet sunması, özellikle cari hesap sahiplerine veya bir kısmına özel hediye vermesi caiz değildir. Örneğin bankanın müşteriye uçak bileti hediye etmek veya bir otelde ücret ödemediği kalmasını sağlamak, kendisine danışmanlık hizmetleri vermek caiz değildir. Ancak bankanın müşterilerine ödünç verme (*karz*) karşılığında olmayan menfaatler sunması caizdir.

Bankadaki mevduatın *karz* olarak değerlendirilmesinden dolayı nimet-külfet dengesi (الغرم بالغنم) kuralına göre sorumluluk bankaya ait olur. Banka, emanet bırakılan malları kullanır, elde ettiği kardan müşteriye vermeksizin o malı

satar. Cari hesaplardaki parayı, müdarebe ortaklığı olarak kabul eden İslam bankalarındaki durum bundan farklıdır. Buradaki sorumluluk müşteri ve bankaya aittir. Bankanın büyük olması karzın hükmüne etki etmez. Çünkü ödünç vermenin sahih olması için ödünç alanın (banka) fakir olması şart değildir. (<http://www.pls48.net/?mod=articles&ID=1162014>)

Nitekim hadiste ifade edildiği gibi birtakım kimseler ashaptan olan Zubeyr'in yanında emânet bırakmak istemelerine karşın Zubeyrin bu malı emânet olarak teslim alamayacağını, malı iyi korumayacağından dolayı emânetin zayi' olmasından korktuğunu onun yerine ödünç olarak alabileceğini söylemesi (Buhârî, *Humus*, 13) bunun kanıtıdır.

Notlar

(*) Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü

¹ Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte "başkasından emanet olarak alınan süs takımı veya herhangi bir eşyanın daha sonra inkâr edilmesine hırsızlık suçuna öngörülen cezanın (elin kesilmesi) uygulanacağı ifade edilmiştir. (Müslim, Hudûd, 2; Ebû Dâvud, Sünen, Hudûd, 4; Beyhâkî, VIII, 280 İbn Rüşd, IV, 469)

Kaynaklar

Abbadî, Abdülhamid Şirvani İbn Kasım Şihabüddin Ahmed b. Kasım, (1983). *Havaşi alâ Tuhfeti'l-Muhtâc bi-Şerhi'l-Minhâc*, Dâru İhyâi-Turasi'l-Arabî, Beyrut.

Alî Haydar Efendi, Eminefendizade Küçük, (1330). *Dürerü'l-hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Matabaatu Ebû Ziyâ, Kostantiniye.

Alî Haydar, *Dürerü'l-hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, (Arapçaya Trc. Mehamî Fehmî el-Huseynî) Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

Babertî, Ekmeleddin Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed, (ö.786/1384), *el-Înâye Şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-Fikr, ty.

Bağdadî, Ebu Muhammed Gıyaseddin Ganim b. Muhammed Ganim (ö.1032/1623), (1999). *Mecmaü'd-Damanât fî Mezhebi'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe en-Nu'man*, Dâru's-Selâm, Kahire.

Berki, Ali Himmet, *Mecelle*, Hikmet Yayınları, İstanbul,

Beyhâkî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî, (2003). *Sünenü'l-Kubrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

-----, (1410). *Şuabu'l-İmân*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut,

Bilge, Necip, *Borçlar Hukuku* (Özel Borç Münasebetleri), Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Entitüsü, Ankara, ty.

Bilmen, Ömer Nasuhi, (1969). *Hukuki İslamiye ve Istihlâhâtı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basımevi, İstanbul.

Buceyrimî, Süleyman b. Muhammed b. Ömer, (1996). *Buceyrimi ale'l-Hatîb (Tuhfetü'l-Habib alâ Şerhi'l-Hatîb)*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

Buhûtî, Şeyh Mansur b. Yunus b. Selahiddin el-Hanbelî (ö.1051/1641), (1402). *Keşşâfü'l-Kına' an Metni'l-İkna'*, Dâru'l-Fikr, Beyrut,

Burhanüddin (Burhanü's-şeria) Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz Buhari Merginani Burhaneddin Buhari (ö.616/1219), (2004). *el-Muhîtu'l-Burhânî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.

- Desûkî, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Arafe (ö.1230/1815), *Hâşiyetu'd-Desûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ty.
- , *Hâşiyetu Dusûkî alâ Şerhi'l-Kebîr*, Dâri İhyâ-i Kutubi'l-Arabiyye, ts.,
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eşa's es-Sicistânî, *Süneni Ebî Dâvud*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut,
- Haccavi, Ebû'n-Neca Şerefeddin Musa b. Ahmed b. Musa, (ö.968/1560), *el-İkna' li-Tâlibi'l-İntifa'*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.
- Haraşî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Mâlikî, (ö.1101/1689), *el-Haraşî alâ Muhtasari Seyyidî Halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Hattâb, Ebû Abdullah Şemseddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurrahman Ruayni, (ö.954/1547), (2003). *Mevâhibü'l-Cellî li-Şerhi Muhtasari Halîl*, Dâru Âlemi'l-Kutub.
- Heyet, (1991). *Fetevâ'l-Hindiyye*, Dâru'l-Fikr,
- Heyet, (1404). *el-Mevsûatu'l-Fikhiyyeti'l-Kuveytiyye*, Vizâretü'l-Evkâfi ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt.
- Hisnî, Ebû Bekr Takıyyüddin b. Muhammed b. Abdülmü'min (ö.829/1426), (1994). *Kifâyetü'l-Ahyâr fî Halli Gâyeti'l-İhtisâr*, Dâru'l-Hayr, Dımaşk,
- <http://www.al-islam.com/Loader.aspx?pageid=694&SubjectID=6599>
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemaleddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtubi Nemerî, (ö.463/1071), (1980). *el-Kâfi fî fıkhî ehli'l-medîne*, Mektebetü'r-Riyâd, Riyad,
- İbn Abidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşkı (ö.1252/1836), (2000). *Hâşiyetu İbn Abidîn =Reddü'l-Muhtar alâ Dürri'l-muhtar*, Dâru'l-Fikr, Beyrut,
- İbn Cüzey, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî (ö.741/1340), (2005). *el-Kavânînu'l-Fikhiyye* Dâru'l-Hadis, Kahire.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrâhim (ö.235/849), (1409). *el-Musannef*, Mektebetu'r-Rüşd, Riyâd,
- İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temîmî (ö. 354/965), (1988). *Sahihu İbn Hibbân*, Müessestü'r-Risâle, Beyrut.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed Cemmâîlî Makdisî (ö.620/1223), (1994). *el-Kâfi fî Fıkhı İbn Hanbel*, Merkezi'l-Buhûsi ve'd-Dirâsâtî'l-Arabiye ve'l-İslamiye. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- , (1997). *el-Muğnî*, Dâru Alemi'l-Kutub, Riyad.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemaluddîn Muhammed b. Mukrim (ö.771/1369) *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, ty.
- İbn Muflih, Ebû İshak Burhaneddin İbrâhim b. Muhammed (ö.884/1479), (1997). *el-Mubdi' Şerhu'l-Muknî'*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn Zeyn b. İbrâhim b. Muhammed Misri Hanefî (ö.970/1563), *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dekâik*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ty.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubi (595/1198), (1995). *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, Dâru's-Selâm, Beyrut.
- (1982). *Bidâyetü'l-Müctehid*, Dâru'l-Mârife, Beyrut.
- İliş, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Muhammed, (ö.1299/1882), (1989). *Minehü'l-Cellî ala Muhtasari's-Şeyh Halil; Teshilu Minehi'l-celil*, Dâru'l-fikr, Beyrut.
- Kadri Paşa, Muhammed (ö.1306/1888), (1308). *Mürşidü'l-Hayran ilâ ma'rifeti Ahvâli'l-insan [fî muamelati's-şer'iyye ala mezhebi'l-İmam Ebî Hanife en-Nu'man]*, Matbaatü'l-Kübra'l-Emiriyye, Bulak.
- Kâsânî, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b. Mes'ud b. Ahmed el-Hanefî (ö.587/1191), (1982). *Bedâiü's-Sanâi' fî Tertibi's-şerâi'*, Dâru'l-Kutubi'l-Arabî, Beyrut.

- Kaya, Ali, (2000). "İhtilâs", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, XXI, 570.
- Merdâvî, Ebû'l-Hasan Alaeddin Ali b. Süleyman b. Ahmed (ö. 885/1480), (1419 h.). *el-İnsâf fî Ma'rifeti'r-Râcih mine'l-Hilâf alâ Mezhebi'l-İmâmî'l-Mübeccehal Ahmed b. Hanbel*, Dâru İhyâ't-Türasi'l-Arabi, Beyrut.
- Merginanî, Ebû'l-Hasan Burhaneddin Ali b. Ebî Bekr(ö. 593/1197), *el-Hidâye*, el-Mektebetu'l-İslamiyye, by.
- Mevvak, Ebû Abdullah Mevvak Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım Abderi (ö.897/1492), (1398). *et-Tâc ve'l-İklîl li Muhtasari Halîl*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac (261/875), *Sahîhi'l-Müslim*, Beyrut, Dâru İhyai'l-Türasi'l-Arabiyye, Beyrut.
- Nemerî, Ebû Ömer Cemaeddin Yusuf b. Abdullah b. Muhammed Kurtübî İbn Abdilber (ö.463/1071), (1980). *Kitabü'l-Kâfi fî Fıkhi Ehli'l-Medine el-Mâlikî*, Mektebetu'r-Riyâdi'l-Hâdise, Riyâd.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref (ö.676/1277) *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, Mektebetü'l-İrşâd, Cidde, ty.
- ,(2005). *Minhâcü't-Tâlibin ve Umdetü'l-Müftîn*, Dâru'l-Minhâc, Beyrut.
- Sahnun, Abdüsselam b. Saîd Tenuhi, (ö.240/854), (1994). *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Senhûrî, Abdürrezzâk Ahmed (ö. 1391/1971), (2000). *el-Vasîf fî Şerhi'l-Kânûni'l-Medeniyyi'l-Cedîd*, Menşûrâtî'l-Halebî'l-Hukûkiyye, Beyrut.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl (ö.483/1090), (1993). *el-Mebsût*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- Suyûtî, Mustafa b. Sa'd b. Abduh, (1961). *Metâlibu uli'n-Nuha fî şerhi gayeti'l-münteha*, el-Mektebu'l-İslâmî, Dımeşk.
- Şeybânî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (ö.241/855), *el-Müsned*; Müessesetu Kurtuba, Kahire.
- Şeyhîzâde, Abdurrraman b. Muhammed b. Süleyman el-Gelibolu (ö.1078/), (1998). *Macmau'l-Enhur fî Şerhi Multekâl'-Ebhar*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Şirbînî, Şemseddin Hatib Muhammed b. Ahmed Kahiri Şafîî (977/1570), (1997). *Mugni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut.
- , *Muğni'l-Muhtâc ilâ Ma'rifeti Meâni'l-Elfâzi'l-Minhâc*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.
- Tarâblusî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahman (ö.954/), (2003). *Mevâhibu'l-Celîl li Şerhi Muhtasari'l-Halîl*, Dâru'l-Âlemi'l-Kutub.
- Tesuli Ebû'l-Hasan Ali b. Abdusselam, (1998). *el-Behce fî şerhi't-Tuhfe*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sare Sülemi (ö. 279/892), *el-Câmu's-Sahîh Sünenü't-Tirmizî*, Dâru İhyâ-i Türasi'l-Arabî, Beyrut.
- Türk Borçlar Kanunu, 4/2/2011 Tarih ve 27836 Sayılı Yayımlanan Kanun
- Zebîdî, Abdurrezâk, Muhemmed b. Muhammed el-Hüseynî Ebû'l-Feyz, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Dâru'l-Hidâye, tarih yok, basım yeri yok.
- Zekeriyâ el-Ensârî, Zeynuddîn Ebû Yahyâ es-Süknâ, *Esnâ'l-Metâlib fî Şerhi Ravdi't-Tâlib*, tarih yok, basım yeri yok, III,74
- Zeylaî, Fahreddin Osman b. Ali b. Mihcen (ö.743/1342), (1313). *Tebyînü'l-Hakâik fî Şerhi Kenzi'd-Dekâik*, Matabaatu'l-Kubrâ'l-Emiriyye, Bulak.